

УДК 372.32

ГУЛЯН Рузана Саргісовна,

студентка Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
e-mail: ruzanka.gulyan@mail.ru

ПРОСТІР ДИТИНСТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА АДАПТАЦІЇ

***Анотація.** У статті розглянуто поняття простору дитинства та його впливу на адаптацію дітей до умов дошкільного навчального закладу. Проаналізовано дослідження провідних вчених як Г. Андрєєвої, А. Мудрика, І. Рогальської, та ін. Розглянуто залежність процесу адаптації та особистісного розвитку індивіда від організації простору дитинства.*

***Ключові слова:** простір дитинства, простір, соціальне середовище, природне середовище, соціальний простір дитинства, соціалізація.*

Постановка проблеми. В період технологічного прогресу особливої актуальності набуває питання створення педагогічних умов адаптації дитини. Останнім часом виникає потреба в особистості, яка гармонійно взаємодіє з соціальним середовищем, як сукупністю соціальних умов життєдіяльності людини, що впливають на її свідомість і поведінку. Тому важливим фактором що мотивує до самоствердження, самореалізації та соціальної зрілості є середовище як цілісна система. Соціальне середовище містить сукупність умов, серед яких важливою є простір дитинства, що забезпечує реалізацію антропогенних і соціальних потреб особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У педагогіці значний внесок у вивчені питання простору дитинства зробили педагоги А. Мудрик, І. Демакова, О. Кононко, І. Рогальська, розглядаючи простір дитинства як соціокультурний феномен та простір повноцінного життя дитини зокрема в умовах дошкільного закладу.

Сьогодні роль соціально-виховних інститутів в системі соціалізації дитини розглядають С. Архипова, І. Богданова, А. Капська, Г. Майборода та ін. Зокрема С. Архипова та Г. Майборода виокремлюють педагогічні умови, що сприяють соціалізації особистості.

Мета статті – проаналізувати вплив організації простору дитинства на ефективну адаптацію та світогляд дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. З перших днів свого життя дитина починає поступово всотувати в себе навички вживання у світ і виживання у ньому, опановувати соціальний досвід (соціалізується). На перших порах світогляд зведений до середовища сім'ї, яка передусім несе відповідальність за виховання дитини. Глибинний зміст, масштаб і сила цієї відповідальності обумовлені соціальним статусом сім'ї. З часом дитина розширює сферу своєї взаємодії зі світом, на неї спрямовують свої впливи

різноманітні соціальні інститути, які доповнюють, урізноманітнюють виховні зусилля сім'ї. На етапі дошкільного дитинства провідним соціальним інститутом, покликаним забезпечити різнобічний розвиток дитини, є система дошкільних закладів [1, с. 409].

Останнім часом у працях відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників усе частіше постає поняття «простір дитинства», розгляд якого є принципово важливим для характеристики педагогічної категорії «простір». Як свідчить аналіз поняття за І. Демаковою «простір дитинства» – це простір повноцінного життя дитини, як соціокультурний феномен, що здійснює відповідний вплив на процес розвитку особистості дитини [2]. Зважаючи на багатогранність цього поняття, науковець трактує його як образ уяви, а не реальне явище, сукупність природних і соціальних факторів, які мають як позитивний, так і негативний вплив на особистісний розвиток дитини.

Перш ніж розглядати вплив простору дитинства на адаптацію дітей варто виокремити поняття «простір». Тлумачний словник української мови дає таке визначення поняття: «Простір – 1) площа чого-небудь на земній поверхні; 2) необмежена протяжність в усіх напрямках» [3, с. 382]. У довіднику з соціології «соціальний простір» пояснюється як «соціально освоєна частина природного середовища, як середовища проживання людей з точки зору розташування соціальних груп і верств, простору їх розвитку» [4, с. 304]. На всіх рівнях соціального життя людей відбувається процес адаптації, яка стає універсальним способом вирішення життєвих криз, готує людину до нових обставин, що можуть виникати в її житті та гармонізує соціальні відносини.

Уявлення про освітній простір пов'язане з певною територією, тому його можна представити як цілісний, багатофункціональний та багатопрофільний освітній комплекс, для якого характерними є системотворчі, складові, системозв'язувальні та системо-визначальні елементи. До системотвірних елементів зараховують освітні заклади усіх типів та видів, які володіють високим освітнім потенціалом. Складовими елементами освітнього простору є усі соціальні інститути простору, які задіяні у процесах навчання та виховання. Системозв'язувальними елементами називають: цілі, які розділяє більшість суб'єктів простору; єдину стратегію по вертикалі та по горизонталі, зорієнтовану на пріоритети гуманістичної педагогіки; загальну територіальну субкультуру; освітню інтеграцію; формування освітнього співтовариства. Системовизначальними елементами є ті заклади, які своєю діяльністю задають спрямованість простору, визначають його вигляд [5, с. 29]. Тому, дошкільний навчальний заклад, який є одним із системотвірних елементів, відіграє важливу роль у процесах навчання та є осередком адаптації дитини.

Відповідно до досліджень В. Мухіної, яка обґрунтувала поняття «соціального простору особистості як умови розвитку і буття людини, які психологічно вводять її у сферу прав і обов'язків» та визначила наступні умови: 1) місце, де проходить життя людини; 2) стиль і зміст спілкування у контексті культури, до якої належить індивід; 3) внутрішню позицію самої людини відповідно до історії свого етносу, культури як цілісного, історично обумовленого явища» [6, с. 71]. Соціальний простір, за словами вченої, знаходить своє відображення в індивідуальному розвитку дитини поетапно. Важливою потребою дошкільника є позитивна оцінка в соціумі. Цьому сприяє позитивний психологічний клімат у сім'ї та культурний рівень суспільства.

Розглядаючи соціальне середовище, важливо визначити поняття «соціалізація». І. Богданова характеризує поняття «соціалізація», як явище суспільного життя — історично зумовлений процес розвитку особистості, притаманний певному суспільству, що забезпечує надання індивіду та засвоєння ним цінностей, норм, установок, зразків поведінки в процесі життєдіяльності. Його результатом є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду у своїй діяльності та спілкуванні. Соціалізація може відбуватися в умовах як виховання, тобто цілеспрямованого формування особистості, так і стихійного впливу на особистість [7, с. 47].

Зважаючи на те, що соціалізація особистості потребує певних педагогічних умов, доцільно назвати найважливіші з них: гуманізація процесу соціального становлення особистості, відповідність змісту, обсягу і характеру соціально-педагогічної діяльності можливостям, умовам даного соціуму; розумне розміщення в часі та просторі всіх цілеспрямованих взаємодій. При цьому основним завданням соціально-педагогічних

інститутів є соціалізація особистості з урахуванням особливостей її життєдіяльності в середовищі, у діяльності, в ситуації, де відбувається пізнання і оволодіння цією особистістю суспільними нормами і цінностями [8, с. 76].

Соціальна адаптація розглядається як процес активного пристосування індивіда до зміненого за допомогою різних засобів середовища і визначається як засвоєння певних норм, оцінок, типових соціальних ситуацій, вирішення загальних проблем шляхом використання засобів стимулювання соціальної поведінки та дії. Завдяки дії цього механізму індивід виявляє свою соціальну активність (або пасивність), виробляє навички творчої спрямованості в соціальній ситуації, тобто процес соціалізації здійснюється більш активно і динамічно [7, с. 82].

Значний внесок у дослідження питання зробив і такий вчений як О. Кононко. В своїй праці він зазначає: «Допомогти дитині стати особистістю значно складніше і важливіше, ніж допомогти домогтися успіхів у якійсь окремій певній галузі. Отже, педагог має створювати допоміжні умови, полегшувати, а не утруднювати дитині складну внутрішню роботу, пов'язану з пристосуванням до складного і невідомого життя» [9, с.7]. Це дає змогу сказати, що механізмом соціалізації є виховання, яке покликане створювати розвивальний потенціал соціального простору, суть якого проявляється у спонуканні до бажання саморозвитку, самостійної діяльності дитини, її пізнавальної активності, творчої ініціативи у формуванні життєвих поглядів.

У своїх дослідженнях І. Рогальська зазначає, що соціальний простір дитинства – це світ дітей, де кожному з них надається право створювати власну картину світу на основі наявних можливостей. Вона пропонує розглядати поняття «простір дитинства», як простір життєдайності дитини, як соціокультурний феномен, який задає процес соціалізації особистості дитини. Соціальний простір дитинства поділяється на такі складові: природне довкілля, соціальне довкілля, в яке включено світ дорослих та світ дитинства, культура з системою дошкільної освіти, цілісна картина світу, яка відображена у дитячій субкультурі [10, с. 146]. Тому для забезпечення кращої адаптації дитини важливо враховувати всі складові та фактори простору дитинства.

Досліджуючи питання соціального простору дитинства важливо зазначити основні групи факторів впливу на дитину. Виділяють чотири групи – мегафактори, макрофактори, мезофактори та мікрофактори. За одиницю відліку у такій класифікації приймається масштаб середовища, ступінь активності особистості опосередкованість впливу виокремленого фактора. Функціонування та розвиток усіх чотирьох рівнів середовища взаємообумовлені та взаємопов'язані. Вплив факторів середовища на особистість є об'єктивним і здебільшого стихійним. Ступінь опосередкованості впливу факторів середовища можна прослідкувати таким чином: мегафактори (космос, планета, світ) тією чи іншою мірою безпосередньо, а переважно через інші групи факторів впливають на соціалізацію усіх жителів планети Земля. Макрофактори (країн етнос, суспільство, держава) впливають як безпосередньо так і опосередковано через інші групи факторів на соціалізацію усіх людей, які проживають у певних країнах. Мезофактори (умов соціалізації великих за розміром груп людей) впливають на соціалізацію як прямо, так і опосередковано через четверту групу. Мікрофактори (сім'я, сусіди, групи однолітків, виховні організації мікросоціум), трансформуючи вплив макро- і мезофакторів, діють зазвичай прямо та безпосередньо [11]. Усі чотири групи факторів на кожному рівні мають свій вплив на дитину, зокрема мега-, макро-, мезо- та мікросередовища, задача дорослих сприяти засвоєнню позитивних аспектів цих груп. Значний вплив на дошкільників мають мікро- та мезофактори, так як діють прямо та безпосередньо на особистість дитини, тому завдання педагога полягає у створенні оптимальних умов, що забезпечать рівноцінний вплив вище зазначених факторів.

Простір дитинства забезпечує адаптацію дошкільника до навчального закладу. Аналіз ключових понять дозволяє розглядати простір дитинства не лише як соціально освоєну частину природного середовища, а й простір для повноцінного розвитку і соціалізації дитини. Організація простору дитинства як важливої складової адаптації до соціуму сприяє формуванню різнобічно розвиненої особистості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналізуючи проблему організації простора дитинства як педагогічної умови адаптації ми розглянули тлумачення ключових

понять, з'ясували, що «простір дитинства» – це простір повноцінного життя дитини, соціально освоєна частина природного середовища. Також у роботі зазначено, що соціалізація полягає в становленні особистості та засвоєнні нею загальноприйнятих норм і відбувається під впливом чотирьох факторів. Варто згадати, що педагогічні умови ефективної адаптації в соціальному просторі полягають в гуманізації процесу соціального становлення особистості, розумне розміщення в часі та просторі всіх цілеспрямованих взаємодій. Це дає змогу зробити висновок, що розвиток дитини як особистості можливий за умови створення відповідного середовища та умов, які б сприяли цьому.

Перспективи подальшої роботи над даним питанням убачаємо в дослідженні ролі простору дитинства в процесі адаптації та способу забезпечення педагогічних умов у дошкільному навчальному закладі.

Список використаної літератури

1. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Поніманська. – К.: «Академвидав», 2006. – 456 с.
2. Демакова І. Д. Гуманізація пространства детства / І. Д. Демакова // Народное образование. – 2001. – №4. – С. 13–18
3. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Харків: Фоліо, 2006. – 540 с.
4. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник. Укладачі: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. За заг. ред. В. М. Пічі. – К.: «Каравела», 2002. – 480 с.
5. Данюшенков В. С. Современные представления о социальном пространстве / В. С. Данюшенков, Н. В. Иванова // Педагогика. – 2004. – №9. – С. 28–33
6. Мухина В. С. Возрастная психология / В. С. Мухина. – М.: «Академия», 1997. – 432 с.
7. Богданова І. М. Соціальна педагогіка: Навч. посіб / І. М. Богданова. – К.: «Знання», 2008. – 343 с.
8. Архипова С. П. Соціальна педагогіка: навч. – метод. посібник / С. П. Архипова, Г. Я. Майборода. – Черкаси; Ужгород: «Мистецька лінія», 2002. – 268 с.
9. Кононко О. Л. Збережемо простір дитинства / О. Л. Кононко // Дошкільне виховання. – 2004. – №1. – С. 6–7
10. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід. Монографія / І. П. Рогальська. – К.: «Міленіум», 2008. – 400 с.
11. Мудрик А. В. Социализация человека как проблема / А. В. Мудрик // Социальная педагогика. 2005. – №4. – С. 45–57.

References

1. Ponimanska T. I. (2006). *Preschool Pedagogy* Kiev: Akademvydav (in Ukr.).
2. Demakova, I.D. (2001). Humanization of childhood's space. *Narodnoe obrazovanie (Public education)*, 4, 13–18 (in Russ.).
3. Ivchenko, A.A. (2006). *Dictionary of Ukrainian language*. Kharkiv: Folio (in Ukr.).
4. Sociology: terms, concepts, figures: *educational manual for students of higher educational establishment* (2002). Lviv: Noviy svit. (in Ukr.)
5. Danyushenkov, V.S. (2004). Modern presentations of social space. *Pedahohyka (Pedagogy)*, 9, 28–33(in Russ.).
6. Mukhina, V.S. (1997). *Age pedagogy*. Moscow: Academy (in Russ.).
7. Bogdanova I. M. (2008). *Social pedagogy*. Kiev: Knowledge (in Ukr.).
8. Arkhipova S. P. (2002). *Social pedagogy*. Cherkassy: Art line (in Ukr.).
9. Kononko, O.L. (2004). Let's save the children's space. *Preschool education*, 1, 6–7 (in Ukr.).
10. Rogalska, I.P. (2008). *Personal socialization in preschool childhood: nature, peculiarity, accompanying*. Kiev: Millennium. (in Ukr.).
11. Mudrik, A.V. (2005). Socialization of a person as a problem. *Social pedagogy*, 4, 45-57 (in Ukr.).

HULIAN Ruzana,

Student, Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
e-mail: ruzanka.gulyan@mail.ru

CHILDHOOD SPACE AS A PEDAGOGICAL CONDITION OF ADAPTATION

Abstract. Introduction. Consideration of such a term as “childhood space” is very important in learning the pedagogical aspect of a category “space”. It is considered to be a space of full child's life, as a sociocultural phenomenon, that effects the development of child. It is very important and difficult to help the child to become a personality rather than to help to achieve some results in some sphere.

Purpose. The purpose of the article is to analyse in detail the impact of childhood space on the effective adaptation and outlook of the preschool children.

Results. According to the dictionary, "Space" – 1) the area of anything on the earth's surface; 2) unlimited length in all directions. In sociology, the concept of "social space" is regarded as "socially assimilated part of the environment as a habitat of people in terms of location of the social groups and strata area of development. Adaptation occurs at all levels of social life, is a universal means of overcoming life crises, provides training to a whole new person that happens in her life, means of harmonizing of social relations.

The content and nature of the social world, which is always created by the child, where it lives and acts and which is made from their experience, intentions, constructed images depends on the spiritual values that are cultivated social environment. This social world is multifaceted and diverse, it is characterized by contradictions and complexity, which is the basis for the development of the activity of the child in the process of learning and understanding the world.

The scientists have reached a consensus that the internal psychological organization of the child may be disclosed better and if necessary changed, if they take into account all the factors and parameters of socio-cultural environment that has an impact on the individual.

Originality. The analysis of the problems of interaction of personality and environment that was made by us, taking into account the specific factors that influence the socialization do not only corresponds the scientific tradition, but also has a serious theoretical foundation for understanding the whole process of education.

Conclusion. To promote the development of the child as a person it is important to create such conditions that would facilitate this, because socialization mechanism has to develop mental potential space. Such famous scientists as Demakova, Mukhina, Kononko and others, were working on the question of childhood space. After analyzing the literature, we found that childhood space – is a world of children, where each of them is entitled to create their own picture of the world based on the available opportunities. As defined earlier, the child affects four environmental groups, each with varying impact on the socialization of the individual and that are interconnected.

Key words: childhood space, space, social environment, natural environment, social childhood space, socialization.

Одержано редакцією 21.04.2016
Прийнято до публікації 26.04.2016